

ԵՐԵՎԱՆԻ ԵՐԵՎԱՆԻ ԳՐԱԳՐԱԿԱՆ ԿԵՆՏՐՈՆ

ԱՄԵՆԿ

Տարեկան գինը 10 ռուբլի. կէս տարվանը 6 ռուբլի. Առանձին կամարները 6 կոպեկով:

Քիֆիստում գրվում են խմբագրության մէջ:

Մեր կայքէջը. Типография, редакция «Мшакъ». Կամ Tiflis, Rédaction «Mschak». Տ է Լ է Ք Օ Ն № 253.

Նորագործութիւնը բաց է սուսուտեան 10-2 ժամ (բացի կիրակի և սուս օրերէն):

Շաբաթաբարութիւնը ընդունվում է ամեն լիզուով:

Շաբաթաբարութիւնների կամար մէջ գրվում են իւրաքանչիւր տողատեղին 10 կոպեկով. Տ է Լ է Ք Օ Ն № 253.

Հ Ի Մ Ն Ա Կ Ի Ր Գ Ր Ի Գ Ո Ր Ա Ր Ծ Ր Ո Ւ Ն Ի

ՔՈՎԱՆՆԱԿՈՒԹԻՒՆ

Վերջին տեղեկութիւններ. — Ներքին Տեսչութիւն. Մամուլ. «ԲՅՈՒՆ» լրագրի պատասխանը թուրքերի հերքման. Կոտորածը Շուշու. Նաճակ Բալախանից. Նաճակ Շուշու. Ներքին լուսեր. — ԱՐՏԱՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ. — Արտաքին լուսեր. — ՀՆՈՒԱԳԻՆՆԵՐ. — ՇԱՅՏԱՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ:

ՎԵՐՋԻՆ ՏԵՂԵԿՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

Ռեչարտից, Էնդելից Դազլիսից ստացած ամենավերջին տեղեկութիւնները ցոյց են տալիս, որ Բազուից այնտեղ գնացած թուրքեր ամեն ջանք գործ են դնում յուզմունքներ առաջ բերելու տեղական պարսիկ ժողովրդի մէջ հայերի դէմ և կոտորածներ սարքելու: Սակայն պարսից իշխանութիւնը չէ համակրում խռովարարներին գործունէութեան և նախազգուշացրել է ժողովրդին վտանգաւոր քայլերից:

Մենք տեղեկացրինք, թէ պարսից Շահը Սասարաբում կարգադրութիւն է արել յայտնելու պարսիկ ժողովրդին, որ շատ խիստ պատասխանատուութեան կենթարկվի ամեն մի պարսիկ, եթէ նա թոյլ տայ իրան որ և է ներգործական քայլ հայերի դէմ: Շահը համոզվել է, որ հայերի մասին լուր տարածողները չար նպատակներ ունեն և խեղաթելում են ճշմարտութիւնը:

Ինքը պարսիկ ժողովուրդը հաշտ է հայերի հետ և ցանկութիւն չունի թշնամական յարաբերութիւններ մէջ լինել, բայց խռովարարները հանդիստ չեն թողնում մարդկանց և յամուս կերպով շարունակում են իրանց մեքենայութիւնները: Պարսկաստանի գանազան մասերից աւելի վտանգաւոր է Սալպատականը, որտեղ ազդեցական թուրքական տարրը մշտական յարաբերութիւններ մէջ է Արաքսի այս ափի ազդեցականութեան հետ և աւելի անհանգիստ ընաւորութիւն ունեցող տարր է:

Պարսկաստանի վարչական մարմինները մինչև այժմ կարողացել են զսպել իրանց ժողովուրդը, բայց Անդրկովկասից ազդող խռովարարները այնքան զգուշ են և յուզել պարսկաստանցիներին տըքերը, որ դարձաւ ստանդի չի լինել, եթէ մի օր Պարսկաստանում էլ ընկնի դժոխքի արհաւիրքները:

Բաշարից մեզ հաղորդում են, որ այնտեղ խիստ միջոցներ են ձեռք առնված չէզոքացնելու բազուցի խռովարարներին զրգով գործունէութիւնը: Կոտորածները խիստ հեղուկութեան ենթարկվել են և խուզարկվել բոլոր անցորդները, լրտուրութիւն չը դնելով ընդհանրի և օտարների մէջ և, երկրորդ, թիգանութիւնը կուրս բերել «Սաբակի մէջէն» կուշի մեծ հրապարակել ամբողջին սարսափ ազդելու նպատակով: Խուզարկութեան արդիւնքն է եղել, ի միջի այլոց այն, որ մի պարսիկ մտ յայտնվել են 40 հաս հրացան նոր սխտեմի:

Մոսկուարարները գործում են առանց գաղաբելու մեր երկրի գանազան կողմերում, որտեղ դեռ տեղի չեն ունեցել խռովարարութիւններ: Իբրև օրինակ, կարող ենք առաջ բերել հետևեալ դէպքը: Արզուխի շրջանում ապրող շաղջիցի մի թուրք բէկ ստանում է մի քանի ժամանակ առաջ Բազուից մի նամակ, որի մէջ նրան առաջարկում են յուզմունք առաջ բերել հայերի դէմ և սկսել գործը այն օրը, երբ լուր կը ստացվի, որ Բազուում սկսված է կոտորած: Բէկը, բոլորովին անպատասխան լինելով մի այդ տեսակ նամակի համար և վրդովված դա-

լով իրան, յանձնում է նամակը գաւառապետին, թօթափելով իրանից ամեն մի պատասխանատուութիւն: Տեղական մողան դիմում է նամակով գաւառապետին, յետ խնդրելով նամակը և սպանալով, որ եթէ նամակը յետ չը տրվի, կարող են անախորժ հետևանքներ տեղի ունենալ: Գաւառապետը երկու նամակներն էլ ուղարկում է նահանգապետին, որը նշանակում է քննութիւն այդ գործի համար:

Գանձակի նահանգում չը մարած յուզմունքը կարող է վտանգաւոր հետևանքներ ունենալ: Զիվանչիլի և Գանձակի գաւառներից ստացած մեր տեղեկութիւններն անհանգստութիւն են պատճառում: Զիվանչիլում շատ քիչ դօրք կայ, ընդամենը երեք թերի հարկաւոր, որ առանձին ոյժ չէ ներկայացնում: Յաւալին այն է, որ տեղական իշխանութիւնը զօրքերը ուղարկում է ոչ այն տեղերը, ուր նրանք պէտքական են և անհրաժեշտ, այլ որտեղ նրանք մասնավոր են անդործութեան: Զօրքերը ուղարկվում են այն տեղերը, ուր, օրինակ, հայերն ոչ մի վտանգ չէ սպառնում և անպաշտպան են թողնում այնպիսի տեղեր, ինչպէս են օրինակ Հասանդաբա, Դահրիլար, Սարով հայկական գիւղերը, որոնք վտանգի և երկիւղի մէջ են: Սարով և Մարաղա գիւղերը, իբրև փոքր շատ հարուստ գիւղեր, որտեղ կան բամբակագործութեան, շերամապահութեան և ուրիշ մթերքներ, համեղ պատառ են համարվում գիւղատիշներին համար: Իրերի դրութեանը այնպիսի ձև է տրված, որ կարծես թէ հայերն են լինելու կողպատողներ և աւերողները և նրանց պէտք է զսպել, ճնշել և կործանել: Ին մեզ յայտնի է մի դէպք, որ բէգերից մէկը առաջարկել է գաւառապետին ըստ առաջին պահանջման դուրս բերելու մի քանի հարիւր ճիւղերը հայերին նուաճելու համար: Ահա ինչն է տխուր ու քառասնիկ և միևնոյն ժամանակ ընտրող գաւառական տրամադրութիւնների վերաբերութեամբ:

Եւ հասկանալի է, թէ ինչու այնպիսի համարձակ կերպով գործում են այն բոլոր ոյժերը, որոնք նպատակ են դրել ճնշելու հայկական տարրը և հասցնելու նրան մահաբեր հարուածներ մեր երկրում:

Թուրքական այդ տրամադրութիւնը արդիւնք է մերձաւոր վարչական անցեալի և գաւառում դեռ պահպանված սխալ հայեցակէտերի հայ տարրի դիւրի մասին պետութեան մէջ:

Քիֆիստում մասնաւոր տեղեկութիւններ են ստացվել, որ սեպտեմբերի 6-ին Շամախում թուրքերը յարձակում են գործել ջարդարի հայկական մասի վրա: Սակայն այդ լուրը, որ խիստ մեծ անհանգստութիւն է պատճառում այստեղ գտնվող շամախցիներին և առհասարակ բոլոր հայերին, բարեբաղդաբար դեռ չէ ճշտվում:

Ռուսաստանից նոր գորքեր են հասնում Բազու. — երկու հետևակ, մի հեծեալ գունդ և արաբներ, ընդամենը 10,000 հոգի: Քաղաքն զբաղված է գորքերի համար բնակարաններ գտնելով: Շատ քաղաքացիներ ձրի են առաջարկում իրանց սնելը, բայց կրկին ձիերի համար մեծ դժուարութիւնով են բնակարան գտնում:

Թեհրանի հայոց դպրոցների հոգաբարձութիւնը հեռագրել է դպրոցներին տեսուչ Լևոն Բաբայանին, որ ներկայումս գտնվում է Քիֆիստում, թէ Թեհրանում ոչ մի վտանգ չը կայ և կարելի է ազատել ձանապարհ ընկնել: Լ. Բաբայանը

արդէն կազմել է ուսուցչական խմբեր և սպասում էր հեռագրի, որպէս զի անմիջապէս ուղևորվի դէպի Պարսկաստան:

ՆԵՐՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

Մ Ա Մ Ո Ի Լ

Երէկ «Մշակի» մէջ տպեցինք Բազուի մահմեդականների երկու հեռագրերը: Առաջին անգամ չէ որ Բազուի յայտնի օջախից դուրս են հոսում և աքաղաղում զկար սըխարի չորս կողմը սահմարձակ ստութիւններ, որոնք սխալ է արդարացի երեխաներ կոտորելների, կանոնց ընտաբաղողների կէտիցները պղծելների մոնղոլական հերոսութիւնները: Բայց այս անգամ Զիվանչիլում լրագրութեան մէջ բացարձակ կերպով հարատեցողներն ու պարծեցողները, կամենալով խելի ալլալութեան ձայնը, որ սուսաց լրագրութեան մէջ մերկացնում է չինգիլիստութիւնը իր ամենազարհուրելի կերպարանը: Իր լրագրութեան նախնի արտաւարելու անկողնի շինակ մարդու անունը: Դա «СМЫСЛОТВОРЧЕСТВА» լրագրի սըխարակից Կոնստանդին Պոստոլնիկ է, որ յարուածներ հետ մենք ծանթացրել ենք մեր ընթերցողներին: Առանուն մահմեդականները, ինչպէս գիտեն մեր ընթերցողները, ստում են իրանց հեռագրի մէջ, թէ պ. Պոստոլնիկը հայերից ուճիկ է սահում և Բազուից Պետերբուրգ գնացել է յայտնապէս թուրքերի դէմ ազդեցիկ անհետ: «СМЫСЛОТВОРЧЕСТВА»-ն Բազուի ստախուսական — ազդեցական օջախի արժանաւոր և փեղեցիկ պատասխան է տալիս հետևեալ ստախուսող յարուածով:

Երէկ մենք ստացանք Բազուից եր լրագրութեան պաշտօնի մի հեռագիր: Անունն հեղինակներ, որոնք խիտորութիւն են ունեցել ծանկնդուր «Բազուի մահմեդականները» ստախուսութեան տակ, լրագրի պէտք յարիս են իջնում յայտնի բարեկարգ թաղի մէջ: Առաջին անգամ թուրքերը զարմուտ են մեր աշխատակից Կ. Պ. Պոստոլնիկը հասցնելի մի գրուելի մեղադրանք, իբր թէ նա տուղարկված է Պետերբուրգ մի բացարձակ նպատակով՝ ազդեցիկ անհետ մահմեդականներին դէմ, ապրիլով հայերի հարիւր և երևան գալով իբրև հայերի գործակալ: Մենք հաստատում ենք որ Յ. Պ. Պոստոլնիկը Բազուից տեղափոխվել է Պետերբուրգ բացառապէս «СМЫСЛОТВОРЧЕСТВА»-ի խմբագրութեան հրահրով, հետևաբար, ոչ թէ կողմից տուղարկված չէ եղել և դրա հետ միասին ընդունում ենք Բազուի մահմեդականներին հեռագրի բեր ունենալու առաջոց անպայման ճշտութեան և հաստատութեան այն ամենի, ինչ Կ. Պ. Պոստոլնիկը գրել է մեր լրագրում: Մենք այժմ բոլորովին չենք կասկածում, որ չը կայ մի այնպիսի նողկալի բան, որին ընդունակ չը լինէին այն մարդիկ, որոնք ունեն Բազուի հեռագրի անսխալ հեղինակների բարոյական յայտնութիւնները: Եւ չափազանց սիրելի բան կը լինէր, եթէ այդ հեղինակները ճիշտ որ ներկայացուէին ինչին Բազուի բոլոր մահմեդականներին և ոչ թէ նրանց ապակներին մի անշան մասի ներկայացուցիչներ: Կը կամենայինք հաւատալ թէ այն բոլոր օրինաւոր, մաքուր և ազնի տարրերը, որոնք կան Բազուի մահմեդականներին մէջ, հեռագրի հեղինակները կողմը չեն լինի և կը վերաբերվին այդ պարտութեան խոր վրդովմունքով:

Մենք, այնու ամենայնիւ, պիտի չափազանց շնորհակալ լինենք Բազուի փախկոտ և միաժամանակ անհերս անանուններին, նրանց հեռագրի բնական ծառայութեան մատուցիչ ուս հասարակութեան, որին նա կողմէ ճանաչել մեր պարբերական մամուլի օրգանները: Մեր ստացած հեռագրի պատճենները ուղարկված էր նոյնպէս և ութնեցան այնքան օրինաւորութիւն, որ չը տպեն անանուն նողկալի գրագրութիւնը կամ գոնէ տպեն և մի փոքրիկ առաքելութիւն: Այդ երկու լրագրից մէկը և առաջ, ինչպէս «Новое Время»-ն է, երկրորդը «Слово»-ն... Եւրոպայում ենք «Слово»-ն որ այդպիսի լաւ ընկերակից ունի...

Նա այժմ յօժարակամ կանգնել է այն շարքերում, որոնցից այնքան յստակ ձեռքով հրատարակում էր, յաւակնութիւն ունենալով թէ կարող է կատարել մամուլի «օրինաւոր» օրգանի դեր: Մի բոլորովին զուր յաւակնութիւն:

Ինքը, պ. Պոստոլնիկը, այդ առիթով տըպագրել է հետևեալ նամակը:

Կարողութիւն չունենալով ներկայացնել սե հարիւրակի այն անանուն սպիտակներին, որոնք թագնվել են «Բազուի մահմեդականները» կեղծ անուն տակ, եւ դատաստանական պատասխանատուութիւն եմ կանչում, մամուլի մէջ գրագրութեան անհետ համար, Новое Время»-ի խմբագրիցներ Բուրգակովին, Մ. Սուվորինին և «Слово»-ի խմբագրի Բիկովին, որոնք հնարաւոր են գտել ազդեցիկ իրանց թերթերում անսխալուն նողկալի գրագրութիւնը և դրանով վերցրել են իրանց վրա պատասխանատուութիւն նրա բովանդակութեան համար:»

Զարմանալի նողկալ, անհամբերող, ազան ու բռնակալ են Բազուի օջախի անհամբերը: Նրանք ուզում են որ միայն իրանք համարվեն ճշմարտախոս, բազար, որ միայն իրանք իրաւունք ունենան խօսելու, իսկ մնացածները, բոլոր ազգերը, բոլոր լիզուները լուս մընան և միայն պարտաւորված լինեն զբալի, բալի» սակ: Նրանք ուզում են որ նախընտանի և Զանգեզուրի գիւղերը բանդող մծագրական օրդուները հրատարակվեն մարդկանս թեան ծաղիկներ և այնքան սիրելի դանդախ ամեն տեղ, որ երկիրը ու երկիրը ամեն բուպէ օղային համայնքներ ուղարկեն նրանց: Իսկ նրանց գոհերին — ոչ մի խօսքի իրաւունք, և ոչ ծաղուս հանելու ձայն: Եթէ սուսաց մամուլը իր լաւագոյն օրգանները բերանով արդէն միահամուս աղաղակում է թէ ինչ են կողմանեան արհեստագործները, ոչ է մեղաւոր. ինչու Բազուի օջախականները դէս լու դէն են ընկնում, ստում, կեղծում են: Մի թէ նրանք բոլորովին ստանց պաշտպանութեան են: Ոչ: Աստուած մի արասցէ: Անա սուվորին իր «Новое Время»-ով նրանց ծառայութեան է սպասում: Անա երեկից գրական խելատակ և նման չունեցող ֆիզիկա Միխայիլ Օսիպովիչ Մենչիկովը օրհնում և փառաբանում է թուրքերին «Новое Время»-ի մէջ համարում է նրանց, իսկ հայերին անունում է ապատարաններ, թուրքերի վրա բռնութիւններ գործողները: Եւ ոչ, կարգաւոր Մենչիկովի ցնդաբանութիւնները, արտասուք չի կաթեցի գազան հայերի գոհ դարձած խել, անմեղ, գառնուկ թուրքերի անբախտ ճակատագրի վրա էլ ինչ էր ուզում, Բազուի անանունները: Աւելի էլ լինէ հոյր պաշտպանութիւն էր երազում, աւելի էլ ինչ արժանի գաշակցութիւն էր ցանկանում. անա սուսաց գրական խելփաները ձեր տրամադրութեան տակ են: Հետեւի մեր լրագրից, մենք էլ ստում ենք, որ Մենչիկովն էլ ուրեմն, թուրքական փողերով է ապրում Պետերբուրգում և զնված է յատկապէս թուրքերին պաշտպանելու և հայերի դէմ ազդեցիկ անհետ համար: Եթէ թուրք օջախականները ուրիշ մի հասկացողութիւն չունեն մարդկանց գործունէութիւնը զիջակարող շարժառիթներ մասին, բացի փողից, «զնվելուց» և «ծախելուց», թող, ուրեմն, Սուվորինի արարներն էլ հասկանան իրանց սիրած կեանակով, այն է փողը միջոցով: — Բայց ինչ դուրս կը գայ այսպիսի հասկացողութիւնից: Զեր գաշակիցը — Սուվորինի օրդուն, մեր — պարբերախոս, ազնիւ մամուլ: Ո՛ւմ կողմն է ճշմարտութիւնը: Մեր կողմը, ի հարկէ: Եւ մեր ամենամեծ ապացոյցը այդ լի հատ անունն է — Սուվորին...

«ԲՅՈՒՆ» ԼՐԱԳՐԻ ՊԱՏԱՍԽԱՆԱԸ ԹՈՒՐԳՆԵՐԻ ՀԵՐԳՄԱՆ

Ինչպէս երէկ յայտնեցինք, «ԲՅՈՒՆ» լրագրի բովանդակութիւնը Բազուի թուրքերի հերքումը, զետեղել է, իբրև պատասխան, հետևեալ խմբագրական բացատրութիւնը:

«ԲՅՈՒՆ» ԼՐԱԳՐԻ ՊԱՏԱՍԽԱՆԱԸ ԹՈՒՐԳՆԵՐԻ ՀԵՐԳՄԱՆ

Ինչպէս երէկ յայտնեցինք, «ԲՅՈՒՆ» լրագրի բովանդակութիւնը Բազուի թուրքերի հերքումը, զետեղել է, իբրև պատասխան, հետևեալ խմբագրական բացատրութիւնը:

Թուրքերի մէջ ինչ որ մի չար դիւային մեք կայ. դրան որպէս ազատաց կարելի է մատնացոյց լինել և այն հանգամանքը վրա, որ քաղաքի հայկական մասում առևտուր ունեցողները քաղաքին կամ սկսեցին տեղափոխել դէպի Թուրքական մասը: Բայց այս բոլորից յետոյ՝ հայերը դարձեալ սպասում էին և մեծա-յոյս էին, որ ամեն բան խաղաղութեամբ կը վերջանայ...

Եւ շատ անգամ մի փոքրիկ վէճ, Թուրքիա-ցուցիւն պատահելուց՝ հայերը մշտական զին-վոր ու ներողամտ էին լինում դէպի Թուրքե-րը: Սակայն այս բոլորն էր զուր եղան և Թուրքերը օգոստոսի 16-ին երեկոյան պա-հուն յանկարծ յարձակեցին Բարձաթի խճուղու վրա բանող հայ մշակների վրա և սպանեցին երկու հոգու, իսկ մնացածները մի կերպով փախան աղաւթիցին: Դրանով չը բաւականատու զարձակ թուրքերը յար-ձակում են մի և նոյն պահուն դէպի Չարս-լու ամառը ճանապարհի վրա և խում հայե-րից զէնքեր... Տեսնում էք, այս փաստերը միթէ պարզ կերպով ցոյց չեն տալիս Թուր-քերի չար դիտաւորութիւնները: Եւ միթէ այս բոլորը նախադրած ձևով ոչ ոք անհրաժեշտ Միթէ խաղաղ անվն ու բանուր հայ մշակ-ներին սպանելով Թուրքերը կողոպտելու կամ թաղանկու նպատակ ունենան: Չիք կար-ծում: Իսկ հայերից շատ անգամ զէնքեր խելով, նրանք խոր կերպով վրաւորում էին հայերի ինքնապաշտպանութիւնը: Բայց հայերը դարձեալ կարողացան իրանց հանգրուան պահել:

Այս անցքերի միջոցին, այն է՝ օգոստոսի 16-ին, երեկոյան պահուն Թուրքական մա-սում Թուրքերի ձեռքով գնդակահարվում է Շուշու ընտանիքներին լաւ յայտնի ուսուցիչ Լուսինախանը: Լսելով այդ հայերից շատերը միմառաք ինչու է մի դէպի դէպքի տեղը, մասնաճանապարհները իմաստաւոր համար: Այդ միջոցին Թուրքական մասից դէպի հայկական մասն էր գալիս քաղաքի ոստիկանապետի պաշտօնակատար Սուրբով բէկ Փոյաթովը՝ մի խումբ զինված թուրք ձիաւորներով: Հանդի-պելով անգլիէն հայերի, ինչպէս պաշտօնեան չը գիտեմք ինչից զբղւած՝ կամ ինչ դիտաւ-որութիւններ, հրամայում է կրակել հայերի վրա: Նոյն իսկ մի հայ ընկնում է Սուրբով բէկի գնդակներից...

Այդ դէպքը առիթ է լինում վարկենաբար քաղաքի մէջ շիտ ռ աղմուկ բարձրանալուն: Այն Թուրքերը, որոնք գտնվում էին քաղաքի հայկական մասում, իսկոյն դուրս են թափ-վում իրանց խանութներից մի խումբ զինված թուրքերի հետ և սկսում կրակել շուկայում կանգնած անգլիէն հայերի վրա... Շատ հայ խանութպաններ շիտով թողնում են իրանց խանութները բաց և սկսում են փախչել. շա-տերը մի կերպ փախչում և աղաւթում են, իսկ մի քանիսները ընկնում են Թուրքերի գնդակներից: Այս ամենից պարզ է ու հաս-կանալի, որ Շուշու արեւտարի դէպքերի պատ-ճառը եղած են մեր հարեան Թուրքերը, ուրիշ խօսքով ինչպէս միշտ, այս անգամ ևս՝ նը-րանք են եղել նախադրածակները... Արդարեւ եթէ հայերը լինէին նախադրածակները միթէ նրանք այնքան անզուր ու միամիտ կը լինէին, որ նախապատրաստական միջոցներ ձեռք չառնելով իրանց մասում իսկ այնքան զոհեր տային:

ՆՅՈՒՅԻՆ ԼՈՒՐՆՐ

Բազուի փետրվարին տեղի ունեցած դէպ-քերի պատճառները քննելու համար սե-նատոր Կուզմինսկու զեկուցումը աւարտ-ված է և կը ներկայացվի Բարձրագոյն հայե-ցողութեան միայն Բազուի վարչութեան բո-լոր ձեւերի վերատուգումն զեկուցումները պատասխանելուց յետոյ: Բնութեանը սովորա-կան ոստիկանական ընտանութիւնն չունի, այլ ունի զգիտական նշանակութիւն: Առանձին խնամքով են մշակված ազգայնական, կրօնա-կան և անասնական ընտանութիւնն ունեցող հարցերը, որոնք պայմանաւորում են ներկա-յումս Բազուում առաջացած արեւնալի դէպ-քերը: (Ի. Օ.)

Շուշու վնասված հայերի օգտին ստացանք 1) պ. Մարկոս Դոյուխանեանից 200 ռուբլի, 2) Կարապետ Բաբայանից 3 ռուբլի, 3) Երկ. 4. Մելիք-Մարութեանից 3 ռուբլի:

Կովկասի զօրքերի վրաւոր հրամանատարը Բազու է ուղարկել 2 բաւալիսն հետևակ, 2

հարկերակ կազակ, մի բաւալիսն Թնդանոթ և կամաւորներ մի կամաւոր:

Սեպտեմբերի 6-ին կայացաւ Թիֆլիսի դու-մայի ձայնաւորների երկու խմբի—հրաժար-վող և չը հրաժարվող—ընդհանուր ժողովը: Չը նայելով այն բոլոր պատճառաբանութիւն-ներին, որ առաջ էին բերում հրաժարման հակառակորդները, միւս խումբը ամենին չը համոզվեց և պնդում էր, որ իր համար այլ ևս անհնար է անջրպան անմեղ արեւն հոսած տեսնելուց յետոյ, կրկին շարունակել պաշտո-նավարութիւնը այդ արեւնոտ դուժայի շէն-քում, նոյն իրաւագուրի վիճակում: Հրաժա-րակների խմբակայն յայտարարութեան այժմ-ստարադիւ կն 37 հոգի, 11 հոգի էլ անձնակազմայն, առանձին-առանձին հրա-ժարական են տուել: Ժողովի ժամանակ ձայ-նաւոր Բիւչարեանը յայտնել է, որ եթէ բո-լորն էլ հրաժարվեն, ինքը մենակ կը մնայ և կը պաշտպանէ քաղաքը շահերը: Ամսի 8-ին, երէկ, կայացաւ յատուկ խորհրդակցութիւն, որ կայացրին հետեւեալ որոշումը: ձայնաւոր-ները հրաժարվում են, իսկ քաղաքապետը, ուղարկվայի բոլոր անդամները և գործադի-րան յանձնատնօրդիւրի բոլոր նախագահները մնում են մինչև նոր ընտրութիւնները:

Անցեալ անգամ հաղորդել էինք, որ Վրաս-տանի և Իմէրէթի 55,000 ռուբլի գումար և դրամներ պակասել է 45,000 ռուբլի գումար և որ գանձապահը բանտարկված է: Այժմ նոր վերաքննութիւնը ցոյց է տալիս, որ նոյն դի-ւանատնից պակասում է 45,000 ռուբլու մի նոր գումար էլ:

«Русь»-ը «Кавказская распри» վերնադրով յղուածում այն համոզումն է յայտնում, թէ մուսուլմանական հարցը բն է դուրս գա-լիս անողորմ հետազոտականութեամբ ամե-նատուր ձեռք բերելու հարցը, որոնք կի-սաւուսի իշխանութիւնից դուրս են եկել: Կովկասում տեղապահները, բրիտանականները և մուսուլմանները միջև եղած անապօքսիզմը Թուրքական իշխանութիւնից դուրս գալուց յետոյ ոչ թէ պահպանված մնաց, այլ և ու-ժեղացաւ: Այդ արտայայտում է գլխաւորա-պէս հայ-թրքական պատակածան մէջ: Այնա-բանայեցողութիւնը, ինտերկոմիտէի, խաւարը և ազիտութիւնը Թուրքերի մէջ մնացել են նոյնը, ինչ որ կէս դար սրանից առաջ էր: Հողը նրանց ոտի տակից դուրս է գալիս և անցնում է եռանդուն հայերի ձեռքը, որոնք այդ հողին տիրանում են ոչ այնքան կապիտալ ուժով, որքան աշխատանքի և նախաձեռնու-թեան: Այժմ պէտք է ճիշդ և անաչառ կերպով որոշել տեղական գործող ոյժերը, որպէս զի Նորարար լինի կանոնաւոր կերպով դեռ հա-մապետական քաղաքականութիւնը այդ ծայ-րում: Այդ քաղաքականութիւնը չը պէտք է դարձնէ իր սիրելին ոչ հայերին, ոչ էլ Թուր-քերին, բայց և չը պէտք է կասկածի առարկայ շինէ ամբողջ հայ ազգը, որ ձգտում է կուլ-տուրայի և կուլտուրական նպատակներ:

Գանձակից հեռագրում են սեպտեմբերի 6-ից ցերեկվայ ժ. 3, 35 ր. «Новое Обозре-ние»-ին. «Երէկ 7 թուրք աւազակներ «Տիւ-բեկ» վայրից քնցին տարան փրեցի հայերի նախիբը: Հայերը յետ խելցին նախիբը, սպանելով երկու աւազակ: Մնացեալները թաքնվեցին անտառում, որը շրջապատվեց հայերից: Փրեցիները ձեռք ձգեցին զոչաչա-րները՝ 7 թամբած ձիերը: Հալածողները թոււմ կային և զինված կանայք»:

Մեզ հաղորդում են, որ Ղարաբաղում և նրա շրջակայքում, մասնաւոր բօրչալիի մա-սում երեւան են եկել բազմաթիւ թուրք պրօ-պագանդիստներ, որոնք զբոսում են մասնա-տականներին բրիտանականները դէմ: Այնտեղ է հասել բանը, որ նոյն իսկ դիմել են մի քանի հարուստ Թուրքերի և մեծ գումար պահան-ջել դէքը գնելու կամ բերել տալու համար, բայց հարուստները, լինելով պարսկապատակ, չեն տուել պահանջած գումարը:

Բազուի բանւորները վճուել են նաւթարդեւ-նաբերողների համաժողովին ներկայացնել մի շարք պահանջներ. 1) Չինել բոլոր բան-ւորներին, 2) արձակվող բանւորներին տալ 3 ամսվայ վարձը, 4) վճարել նրանց բոլոր կորուստները, 10) մեկնող բանւորներին ձրի ամսականներ տալ և այլն: Բացի այդ կարգէ անհրաժեշտ պահանջները, զբղւած են նաև

մի քանի ուրիշ պահանջներ խաղաղութիւնն ամրապնդելու:

Սեպտեմբերի 7-ին գիշերը Արաշա կա-յարանի մօտերը անյայտ անձեր քանդել էին երկաթուղու բէլուները, որպէսզի խորտակն զինւորներ տանող գնացքը: Մեքենավարը նկատում է դժի վնասվածքը և ժամանակին կանգնեցնում:

Ձաւուղիքի գաւառից հաղորդում են «ՌԱՅԿ»-ին, որ օգոստոսի 25-ին Նախիջևանի կերճում մի խումբ զինված անձեր յարձակ-վել են Կալու գիւղի թափառական Թուրքե-րի վրա, որոնք ետաղաներից վայր էին իջ-նում: Հրացանաձգութեան ժամանակ սպան-վում են 2 թուրք, երկուսն էլ ծանր վերա-ւորվում: Չինված խումբը խումբ է Թուրքե-րից 15 ձի, 500-ի չափ աւաւար, նոյնքան էլ ոչխար, 10 գոմէջ ու եղ և անյայտանում:

Սեպտեմբերի 5-ին Նոր-Բայազետի մօտերն սպանված է նահանգական դատարանի պաշ-տօնեայ Տրեբուլսկին և վերաւորված է հաշ-տարար միջնորդի թարգման Կարեկը:

Չաւեղուրի գաւառի (?) Թարթոն աւանից հաղորդում են «ՌԱՅԿ»-ին, որ Ալաւանայ-Չոր կոչված վայրում (Գորիսի շրջանում) օգոստո-սի 29-ին հայերի և Թուրքերի մէջ հրացանա-ձգութիւն ս'իսկեց, որի ժամանակ սպանվեցին 3 թուրք և երկու հայ, վերաւորվեց Գորիսի բնակիչ Բարս Մարտիովը: Այդ դէպքը մասին իմաց է արված դատաստանական իշխանու-թեանը:

Օղուրդէթի գաւառապետը հաղորդում է, որ Արաշա կայարանում ամբողջ յարձակվեց մար-դատար գնացքի վրա, ինչպէս երևում է, նը-պատակ ունենալով աղաւել գնացքում գտն-ված կալանաւորներին: Չօրքը ցրեց ամբող-ջ և երկաց, որ երկու հոգի սպանվել են և դիակները մնացել վայր ընկած, իսկ մնացած սպանվածներին և վերաւորներին ամբողջ տարել է իր հետ:

Բալախանու զօրքերի հրամանատարը կար-գադրել էր Բալախանուց հեռացնել բոլոր հա-միրները բանւորներին և այն գործաւորներին, որոնք ժամանակաւորապէս անգործ են մնա-ցել: Այդ կարգադրութիւնն այժմ, ասում է «ԵԱԿ» լրագիրը, ոչնչացված է գնեւար-նա-հանգադետի հրամանով:

Պետերբուրգում, ինչպէս հաղորդում է «Ha-ша Жизнь»-ը յամառ կերպով լուր է պատում, թէ Կովկասի Փոխարքան թողնում է իր պաշ-տօնը: Նրա փոխանորդ անուանում են իշխան Լուի Նապոլէօնին:

«ԵԱԿ»-ին հաղորդում են, թէ Ֆինանսնե-րի մինիստրի պաշտօնի թեկնածու անուա-նում են մինիստրի օգնական Կուսալերին:

Ինչպէս լսել է «С. Օ.» լրագիրը, մինիստր-ների մասնաւոր խորհրդակցութեան մէջ մե-ծամասնութիւնը կարծիք է յայտնել ուժեղաց-րած պահպանութիւնը վերացնելու, տեղական վարչութիւնները տրված լայն լիազօրու-թիւնները կըձառնելու՝ առգանձերը գնելու, խուզարկութիւններին անելու և դատ բաց անելու վերաբերմանը: Մուզարկութիւնները և ձեռքարկութիւնները վերաբերմամբ կարծիք յայտնվեց, որ այդ ամենը կատարվի դատաս-տանական պաշտօնեայի ներկայութեամբ: Այս վերջին միջոցի վրա ամենից շատ պնդում էր արդարադատութեան մինիստր Մանուկինը: Ներկայ եղողները մէկը կարծիք յայտնեց, որ եթէ խտրութիւնը վերացվի, այլ ևս զը-ժուար կը լինի կարգ պահել: Արդեւնքն այն եղաւ, որ մեծամասնութիւնը յետ վերցրեց իր առաջարկը:

Սեպտեմբերի 2-ին Մոսկվայի համալսարա-նում կայացաւ բէկտօրի և նրա օգնականի ընտրութիւնը: Ընտրութիւնը կատարում էին 72 պրօֆէսսորներ, որոնք ունէին 77 ձայնի իրաւունք: 56 ձայնով բէկտօր ընտրվեց իշ-խան Ս. Ն. Տուրքեցիովը, իսկ օգնական ըն-տրվեց Ա. Ս. Մանուկիովը 43 ձայնով: Սեպ-տեմբերի 3-ին ժողով է տեղի ունեցել ընտրե-լու դէկաններ, բարտուղարներ և բէկտօրին օգնող պրօֆէսսորներ յանձնատնօրը: Թէ բէկտօրը և թէ նրա օգնականը զգացված ձառեք են արտասանել և ցոյց տուել ուսա-կան համալսարանը կարգի բերելու անհրա-ժեշտութիւնը:

«Տնօրէն-Փուրցելի» լրագիրը հաղորդում է, որ Բօրչալուի գաւառի մի քանի թուրք դիւ-ղեր միջնորդութիւն յարուցին Փոխարքայի ա-ռաջ, որ նրանց արքունական ձրի հողեր արվեն Կարսի շրջանում:

Բուժայիսից «Տնօր. Փուրցելի» լրագրին հաղորդում են հետևեալը. «Սեպտեմբերի 5-ին նշանակված էր քաղաքային դուժայի նրաւը, ուր պէտք է քննվէին 31 գործեր: Բաւական թուով ձայնաւորներ էին եկել: Դուժան լսեց ձայնաւոր Մուսկվիլիի յայտարարութիւնը՝ Թիֆլիսի քաղաքային դուժայի դահլիճում տեղի ունեցած դէպքի վերաբերմամբ և նրա առաջարկութեամբ և ոտի կանգնելով պատ-ւեց սպանվածներին յիշատակը և որոշեց, այդ տխուր դէպքը պատճառով ժողովի նիստը փակել: Դուժայի նիստը յետաձգվեց սեպտեմ-բերի 9-ին:

Վրաց լրագիրներին Նիչլիս գիւղից հաղոր-դում են, որ հրդեհել են տեղացի հարուստ կալուածատէր իշխան Տիգրանովի տունն ու տեղը. քնաւը մեծ է:

Դուժէթի գաւառի Տիլիան գիւղի բնակիչնե-րը ընտրել են իրանց միջից անվտանգելի անձանց, յանձնել են աղմինիստարացիայի և խնդրել են, որ դրանց գաղթեցնեն ուրիշ տե-ղեր իրանց հաշուով: Դրանցից մի քանիսն աղմինիստարացիան Դուժէթի բանտն է դրել:

ԿԱՂՉՈՒԱՆՆԵՑ մեզ գրում են. «Այսօր, հա-յոց վերաբարձիւրը դարձրեց համար հոգաբար-ձական ընտրութիւն եղաւ և գաղտնի քուէար-կութեամբ ընտրվեցին պ.պ. Տ. Ղանթար-ձեան, Ս. Բանանեան և Մ. Նահապետեան, իսկ անձնափոխանորդներ՝ պ.պ. Գ. Բրոյնեան և Ք. Գրեւայազեան»:

ՇՈՒՆՈՒՑ մեզ գրում են. «Ազուլեցոց ե-կեղեցին դեռ պղծութեան մէջ է, Ամարասի մասունքները դեռ Թուրքերի ձեռքում են, մի հողերատեղի չը կայ, որ գնեւորում ժո-ղովրդին միջնորդէ, խաղաղութիւն, ժողովրդի ցաւերին թարգման լինի. բոլոր մեղը Թուր-քերը հայերի վրա են գցում... գտնէ մի զըղ-րոց էլ է բացէք և անմխիթար երեխաներին մխիթարեցէք»:

ԱՐՏԱՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

ԱՐՏԱՔԻՆ ԼՈՒՐՆՐ

—Արաբխ: (Թուրքերի կասկածելի աղող-թիւնները): Սեպտեմբերի 5-ին (ն. տ.) Ֆէն-զի-Փաշան գրաւեց Մանան: Արաբները երկար ժամանակ յետ էին պահում Թուրք զօրքերին պարտիզանական կռիւներով. նրանք ժամ-անակ էին վտասակում կործանելու Մանայում եղած բոլոր պետական շէնքերը և քաղաքից դուրս հանել-տանել բոլոր պաշարները: Արաբները քաղաքը թողին հեռացան համարա-բոլորով կործանված (Արդէն էին գնացել նաև բոլոր անուարականները). նրանք մեկնեցին դէպի ծովափի սարահարթը, Մանայից հարաւ: Մանուղ-Շայնեան ստիպեց արաբական շէնքե-րին երգել, որ կը վարեն պատերազմը Թուր-քերի դէմ մինչև վերջին ծայրայեղութիւն: Մանուղը մի թուրքիկ կոչ է հրատարակել, որով դրախտ է խոստանում այն բոլոր արաբ-ներին, որոնք 5-ական Թուրք կը սպանն: Մի և նոյն ժամանակ նա խորհուրդ է տալիս խնայել սիրեցողի զինւորներին՝ Թուրքական սուլթանը, ուրախացած Մանայի առումով, կարգադրել է վճարել զինւորներին և օֆիցէր-ներին յուճկաւ ամսի ռոնիկը (!): Սակայն Մա-նայի գաւառում չէ նշանակում պատասխա-րեան վախճան, որովհետև գործերը դուրսիւ-նը իսկապէս փոխված չէ. Ֆէնզի-Փաշան պա-հանջում է անյապաղ ուղարկել նոր օժանդակ զօրքեր:

«ՄՇԱԿԻ» ՀՆՈՒԱԳԻՐՆԵՐԸ

ՌՈՒՍՍԵ ԳՈՐԾԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆԵՑ

8 սեպտեմբերի
ՊԵՏԵՐԲՈՒՐԳ: 20 ձայներով մեծամասնու-թեամբ հակաւոր 43-ի, Պետերբուրգի համալ-սարանի բէկտօր ընտրվեց պրօֆէսոր Բօրչ-ման: Չինուրակայն—ընտանային դատարանում մեղադրվում էին Մերեկի, Իսխրաս և Մուլ-ման գիւղացիները Բէվլիւում զինված պահակի վրա յարձակման և աղաւտութեան փորձի հա-մար: Երկուսին դատարանը արդարացրեց մար: Մերեկի, որ մեղադրվում էր միայն իսկ իսկապէս մէջ, դատապարտված է 2 և կէս յարձակման մէջ, դատապարտված է 2 և կէս տարի բանտարկութեան: Բանտն է բերված Վիբորգում ձեռքարկված ամերիկական քա-ղաքացի Վան-դէր-Նօլին, որը իրան անուա-

